

PREGLED SLOVENSKE LITERATURE OD LETA 1918 DO 1938*

ANTON OCVRK

Slovensko literarno ustvarjanje je doživelo ob koncu svetovne vojne globok in izrazit prelom s preteklostjo. Leto 1918. pomeni v naši kulturni zgodovini mejnik dveh dob, izhodišče novega usmerjanja in oblikovanja. Po štirih letih blaznega prelivanja krvi je vsesplošni razkroj nujno klical po uravnovešenju duha, po plemenitejšem, pomembnejšem smislu življenja. To veliko spoznanje je umetniško izpovedal Ivan Cankar leta 1917. v »Podobah iz sanj«, v tej knjigi trpkih predsmrtnih vizij, polnih človečanskega sočustvovanja in ljubezni. Mladi rod, ki je rasel sredi kaotičnega razsula sveta in se opajal s Cankarjevo besedo, je globoko čutil breztalnost dobe. Povojna duševna zmeda mu ni razkrila le negativnosti miselnih in etičnih osnov, na katerih je bil zgrajen stari, podirajoči se svet, ampak ga je tudi notranje razdvojila. Z vsem naporom svoje razboljenosti se je skušal zateči vase, v subjektivno očiščenje in odrešenje, in se tako povzpeli celo do novih estetskih vrednot, ki bi bile v skladu z njegovim najosebnejšim spoznanjem. Vse te silnice so v literaturi dosledno vedle do razmaha oblikovnih pesniških revolucij, ki so prav v desetletju od 1918. do 1928. razgibale slovenskega ustvarjalca. To je bil čas prenapete zanositosti v čustvu in besedi, čas ekstatične groze in zdvajanja, skrajno subjektivističnih izpovedi in mističnega poduhovljenja, to je bila doba ekspresionistične umetnosti. Slovenski ustvarjalec se je navdušeno oklenil modernih evropskih tokov in literarnih pojavov od ekspresionizma mimo misticizma do konstruktivizma in se ob njih po svoje oplajal. Šele v desetletju od 1928. do 1938. se je notranje umiril in se začel približevati stvarnemu doživljanju sveta, realnejšemu prikazovanju življenja, človeka in družbe. Medtem ko je v prvem desetletju prevladovala pri nas lirika, se izza leta 1928. vse bolj in bolj uveljavljata proza in drama, in to z uspehom, ki priča, da se nam v tem pogledu odpirajo povsem novi umetniški razgledi.

I.

Najznačilnejši prevrat se je v teh letih izvršil predvsem v liriki; ona je bila osrednji nosilec čustvenih in miselnih vzponov mlade generacije, rodu na prehodu. V nasprotju z impresionističnim prikazovanjem realnosti se je moderni pesnik začel poglobljati vase in z drzno neizprosnostjo razodevati svoja notranja doživetja. Narava, ki jo je prejšnji rod tako čutno oboževal in deskriptivno podajal, je izgubila zanj svojo negibno, statično prisotnost, postala je dinamični del njegove osebnosti. Objektivni, predmetno otipljivi svet se je v njegovih stvaritvah izprevrge v subjektivnega, iracionalni kozmos pa se je skušal izobličiti v novih, dotlej nenavadnih prispodobah in simbolih. Predmeti, stvari in bitja, ki nas obdajajo, so izgubila v novi liriki svojo tvarno težo in so zaživela v območju zakonitosti, ki so povsem v opreki z vzročnostjo žive realnosti. Vsa nesoglasja med vidnim in nevidnim, abstraktnim in konkretnim so se zbrisala, pojmovni svet ekspresionistične umetnosti se je porajal v svetu duhovne resničnosti. S tem, da je povojni pesnik zavrzel

* Pričujoči pregled je v glavnem osnovan na predavanju o slovenski povojni književnosti, ki se je vršilo 3. oktobra t. l. ob priliki razstave slovenske knjige v Trgovskem domu. V študiji sem skušal sintetično prikazati predvsem ideje in tokove, ki so razgibavali naše ustvarjanje v zadnjih dvajsetih letih, ne pa podati bibliografije vsega, kar je v tej dobi pri nas izšlo.

prirodni red stvari, je moral nujno zavreči tudi stara, že obrabljena izrazna sredstva. Tako se je rodil nov, svojevrsten slog, do skrajnosti razgiban v metaforiki, metonimiki in simboliki, navidez raztrgan, nedosleden, nabrekel, nerazumljiv, izumetničen, a vendar notranje sproščen, pristen. Podbevšek, Anton Vodnik, Tone Seliškar, Miran Jarc pričajo, da se je sodobni pesnik izmotal iz začaranega kroga župančičeve izrazitosti, da se je otrešel novoromantično-simbolističnega čustvovanja in se preko njega zavestno dokopal do »svoje podobe«. Razvoj v to smer je neutajljiv, vprašanje je le, ali je bil umetniško uspešen.

Zmotno bi bilo, če bi sodili, da se je ekspresionizem izživil samo v iskanju oblikovnih in slogovnih presenetljivosti, da je bil samosvoj le v pesniškem izrazu, ne pa tudi v čustvu in misli. Edini, pri katerem se zdi, da je besedna zanositost zatrla v kali pravo človeško izpoved, je bil **Anton Podbevšek**. V tem tiči najbrž celo vzrok, da so ga sodobniki tako kmalu zapustili in da je njegova zbirka »Človek z bombami« (1925.) izzvenela v prazno. V marsičem je bil Podbevšku soroden **Fran Onič**, čigar »Darovanje« preveč očitno zrcali kaotični razvrat notranje neuravnovešenosti. Vsi ostali predstavniki poveljne generacije pa razodevajo na dnu svojih stvaritev globoko etično problematiko dobe. Žalost, nemir, razbolenost, metafizična samota, borba s telesom in duhom — to so osnovna čustva, ki jih zasledimo v njihovi liriki. Bleščeča opisnost, združena z ritmično umirjenostjo, ki je tako značilna za župančičev rod, je tu docela izginila. Barvitost impresionistične lirike se je izprevrgla v težko, temno disonanco, optimizem v zdvajanje, opojno povečevanje življenja (n. pr. župančič, Vseh živih dan) v opevanje samorazkranja in smrti.

Duševna razklanost poveljnih let se je na svojstven način izobličila v religiozni pesmi tega desetletja. Beg iz življenjske stvarnosti v nadzemeljske pokrajine mističnih vizij je nagnil pesnika-vernika v opevanje človekovega onstranskega poslanstva. Religiozni ekspresionist je naravnost strastno zanimal zunanjo vzročnost stvarnega sveta in videl smisel vsega nehanja v podoživljanju božjih skrivnosti. S skrajno abstraktnimi prisposodobami, z utapljanjem v religiozna svetotajstva je skušal prikazati svojo duhovno zamaknjenost v Boga, Kristusa, Marijo, angele, obenem pa izraziti neutešeno hrepenenje po mističnem Jeruzalemu. Tudi v erotiki je popolnoma odmrli telesnemu doživljanju ženske; svojo izvoljenko imenuje sestro, ona ga vodi v duhovno dožemanje ljubezni.

Prav v tem pogledu je zanimiv razvoj **Antona Vodnika**, gotovo najznačilnejšega predstavnika te smeri pri nas. Medtem ko se v »Žalostnih rokah« (1922.) še bori s samim seboj, s svojo žalostjo in razdvojenostjo, se je v »Vigilijah« (1923.) že popolnoma odtrgal od sveta in se dvignil do prosojne breztelesnosti. S prenosom strasti in želja v duhovni svet pa je nastal v religioznem pesniku nepremostljiv prepad med njegovo fizično in duhovno bitnostjo, med erosom in seksusom. Niti Anton Vodnik niti **Jože Pogачnik**, čigar zbirka »Sinje ozare« je izšla šele leta 1931., dasi obsega pretežno starejše pesmi, ne kažeta v svojih stvaritvah te osrednje pesniške dileme: prvi je preveč lirično nežen, drugi opisen. Notranja razklanost pa se je najobčutnejše pojavila v pesmi **Franceta Vodnika**. Zbirka »Borivec z Bogom« (1931.) prča, da se je pri njem bolj kakor pri drugih dobojevala usodna borba fizične narave z metafizično, človeka z Bogom, da je pesnik moral nasilno podrediti svoja telesna nagnjenja hrepenenju po nadzemski sreči in umiritvi. Glede tega mu je v prozi najbližji edinole Ivan Pregelj, čigar umotvori pa so umetniško prepričljivejši.

Vzporedno z religiozno mistiko se je v teh letih porodila v okviru

ekspresionizma tudi nova socialna pesem. Njen najzrelejši glasnik je **T o n e Selišk ar**, ki je ustvaril nekaj svojevrstnih umetnin. Kljub neuravnovešenosti v izrazu dokazuje njegova prva zbirka »Trbovlje« (1923.), da je čustveno pristen in neposreden. Seliškarjev jezik je prej trd kakor uglajen, raje rezek kakor melodično prožen, vendar je presenetljivo razgiban in učinkovit. Snovi zajema iz žive vsakdanjosti, a jih ume tako neposredno podati, tako pesniško izoblikovati, da prepričujejo. Med njegovimi novejšimi stvaritvami, ki jih je zbral leta 1937. v zbirki »Pesmi pričakovanja«, prese- nečajo zlasti ljubavne pesmi. Najprej jih je objavil v »Ljubljanskem Zvonu« leta 1934. z naslovom »Pesmi iz cikla Eros«. Z njimi je uvedel v slovensko literaturo docela novo ljubavno čustvovanje: nebrzdana prvotnost telesne čutnosti se v njih sprošča z neukrotljivo ognjevitostjo poželenja in strasti.

Od Selišk arja se tako po miselnosti kakor po izrazu razlikuje vase poglobljeni **M i r a n J a r c**. Njegova pesem je trpko meditativna, žalostna, resna, naporno razkrajajoča svet in človeka. Jarc je gotovo najbolj nemiren med sovrstniki, kajti idejne in etične borbe, ki jih drugi rešujejo v okviru svojih apriornih predstav o svetu in življenju, ga razgibavajo v skrajno individualistično-subjektivni smeri in to celo izredno umsko-filozofsko. Vse te poteze so vidne v prvi njegovi knjigi »Človek in noč« (1927.), ki pa predstavlja le droben del njegove obilne tvornosti. Z »Novembrskimi pesmimi« — izšle so leta 1936. — pa se je že očitno otresel prvotne stilne bujnosti in se intimneje približal življenju.

Iz predvojne moderne je zrasel najpristnejši in brez dvoma najpomembnejši lirik te dobe **S r e č k o K o s o v e l**. Obe pesniški zbirki, ki sta izšli šele po njegovi smrti, pripovedujeta o globini in presenetljivi nepotvorjenosti njegove besede. Kosovel je spočetka učinkoval nesodobno in to samo v stilu; toda danes, ko se je že unesla prenapeta bujnost ekspresionizma, nam odkrivajo pesmi tega do dna razbolelega ustvarjalca nadvse dragocene umetniške vrednote. Kosovel zrcali v sebi vso duševno razbitost povojnih let, a to v tako jasni obliki in vsebini, da nas njegova izpoved zajame z elementarno močjo. Krčevito zdvajanje nad samim seboj in življenjem, predsmrtni nemir in otožnost tvorijo osrednjo tematiko njegove lirike, ki se je povzpela celo do žgoče socialne obtožbe. Iz svojega boleznega trpljenja je tipal v svet in okolje, spoznaval brezupnost svoje samote sredi družbe, njen egoizem in hipokrizijo, najbolj pa se je razboleval nad tragično grozo lastnega propada, kakor priča nadvse jasno naslednji bolesten krik:

Vsi bodo dosegli svoj cilj,
le jaz ga ne bom dosegel...
Ognja poln, poln sil,
neizrabljen k pokoju bom legel.

Izza leta 1928. se je začel v slovenski literaturi polagoma javljati prehod iz ekspresionizma v bolj umirjeno pesniško ustvarjanje. Prvotna stilna nabreklost in oblikovna samovoljnost je splahnela, obrisi vidnega sveta so se bolj in bolj javljali. V tej smeri je v marsičem značilna religiozna lirika **E d v a r d a K o c b e k a**. V zbirki »Zemlja« (1935.) se kljub odvisnosti od ekspresionističnega mysticizma že kolikor toliko jasno čuti, kako pesnik znova doživlja povezanost svojega čustvovanja s predmeti in stvarmi vidne realnosti, kako se jim skuša približati, ne da bi jih kakor koli nasilno maličil. Zemlja je v Kocbekovi liriki še vedno zastrta z religioznimi skrivnostmi, toda tu in tam zaživi v vsej svoji zagonetnosti in pristnosti. — V nekem pogledu očituje prehod v stvarnost tudi vitalno sproščeni **B o ž o V o d u š e k**. Njegova pesem je oblikovno-tehnično brez dvoma bolj dognana od Kocbekove, toda spričo

preizrazite razumskosti je večkrat manj prisrčna. Voduškove izpovedi učinkujejo pač bolj s presenetljivostjo podobe, ki je včasih že kar tvegano drzna, in s svojevrstnostjo miselnih izjav, kakor pa s čustveno neposrednostjo. Vodušek se je izza ekspresionizma tudi uspešno uravnovesil v pesniški obliki, saj mu je postal sonet že kar neobhodno prikladen in potreben. — Docela drugačen pojav pa je Mile Klopčič. Z njim se je v sodobni slovenski literaturi uveljavila tista socialna stvarnost, ki je notranje najbolj nepotvorjena. Enostavnost pripovedovanja, prisrčnost izraza, umirjenost oblike, nepotvorjenost čustva — vse te lastnosti učinkujejo polnokrvno, lirsko neposredno. »Preproste pesmi« (1934.) razodevajo samosvojo pesniško osebnost, ki se je sebi v prid otrešla prvotne besedne eksplozivnosti in ritmične neubranosti. Klopčič je najmočnejši v svoji elegični socialni pesmi; v njej namreč na nov, prisrčen način prikazuje tegobo delavske kolonije, strašni, negibni molk ljudi, gorje in življenjsko grozo. Zanimive pa so tudi Klopčičeve otroške pesmi. Med mnogimi pesniki, ki se pojavljajo samo v revijah, je ob nežni Vidi Tauferjevi najznačilnejši pač Bogomil Fatur.

Vzporedno s temi povojnimi gibanji se je v pesmi tega razdobja udeleževal tudi starejši rod. O njem bi bilo seveda potrebno govoriti obširneje in temeljiteje, a to v drugi zvezi. V obeh desetletjih izza svetovne vojne so namreč pesniki te generacije objavili plodove, ki so idejno, stilno in snovno zoreli že pred nastopom ekspresionizma; vendar ne bi bilo prav, če bi jih v tem pregledu docela prezrli, in sicer z vidika naše sodobnosti, v kateri so nastali in še nastajajo. V občutju in izrazu impresionizma se izživlja predvsem Janko Glaser, ki je izdal dve oblikovno uglašeni, dasi čustveno manj učinkoviti zbirki svojih pokrajinsko opisnih pesmi »Pohorske poti« (1919.) in »Čas kovač« (1929.). V isti smeri se je pod vtisom župančičeve besede in podobe razvil Cvetko Golar, čigar barvitost vpliva nemalokdaj narejeno. Obe pesniški zbirki »Rožni grm« (1919.) in »Njiva zori« (1927.) ga zrcalita v vsej njegovi povezanosti z zemljo ter emocionalni in izrazni naivnosti. Od obeh se pomembno razlikuje Fran Albrecht tako s kulturo verza in plastičnostjo občutja; zlasti pa še s povezanostjo s problemi našega časa. »Pesmi življenja« (1920.) so prepričujoča izpoved njegove osebnosti in presenečajo še prav posebno s krepkim, udarnim socialnim občutjem. Mnoge pesmi izza te zbirke ga razodevajo tudi kot refleksivnega lirika, ki se je uspešno oplodil ob povojni moderni. Artistično samozadovoljstvo se je izživelo v liriki Pavla Golie tako v obliki kakor tudi v vsebini njegove tvornosti, ki je našemu času nekam tuja. »Pesmi o zlato-laskah« (1921.) in »Večerna pesmarica« (1921.) ga kažeta še v razvoju; najnovejša zbirka »Pesmi« (1936.), v kateri so poleg starejših stvaritev še nekatere mlajše, obsega nekaj zajemljivih primerov njegovega lahkega lirskega čustvovanja. Povsem v vzdušju župančičeve besede zveni pesem Iga Grudna, čigar deklamatorična zanositost utruja. Tudi njegova erotika ne zgrabi tako, kakor bi sicer, če bi bila v vsem individualistično svojska. Poleg zbirke »Narcis« (1920.) je izdal tudi »Primorske pesmi« (1920.) z domoljubnimi motivi, prežetimi z ljubeznijo do Primorske. Pesniško prisrčnejše pa so vsekako njegove osebne čustvene izpovedi zadnjih let v »Sodobnosti«. Intelektualistično mrzel je Vojeslav Molé, kakor priča njegova knjiga »Tristia ex Siberia« (1920.); a to ne toliko v formi, ki je utesnjeno nesodobna, kakor v občutju. Prehod v povojno moderno tvori mimo Lovrenčiča in Majcena, čigar pesem je bila svojstvena in dinamično sproščena, v nekem pogledu Anton Debeljak z zbirko »Solnce in sence« (1919.), ki je razvojno zanimiva tako v stilu kakor tudi v pesniškem izrazu.

V povojni dobi se je do umetniške izpovedi dvignil najvišje Oton Župančič, in sicer s pesmimi izredne vrednosti. Zbirka »V zarje Vidove« (1920.) je monumentalen odraz njegove kreativnosti, ki se je prav tu življenjsko uravnovesila. Do take globine, kakor jo v teh pesmih razodeva Župančič, se nikakor ni povzpел ekspresionizem, najsi je sicer rasel še tako samosvoje. Mimo tega je Župančič ustvaril leta 1924. »Veroniko Deseniško«, ki je vzbudila vsestransko pozornost in dolgotrajne polemike. Njeno osrednje izhodišče je vsekako lirsko, toda v gradbi in zagonu dejanja je dramatik marsikje z uspehom premagal lirika. Poseben vzpon Župančičeve tvorne sile kažejo naposled iz zadnjih let njegove globoko meditativne pesmi »Med ostrnicami«, ki so izhajale leta 1934. v »Ljubljanskem Zvonu«.

Ob Župančiču je brez dvoma najpomembnejši pesnik predvojnega rodu Alojz Gradnik. Z zbirkama »Pot bolesti« (1922.) in »De profundis« (1926.) je podal vzorce trpko zamišljene, čustveno močne lirike, polne pesniške prepričljivosti. Niti v formi niti v jeziku ni Gradnik ustvaril novih poti, teža njegove intimne izpovedi je v lirski neposrednosti občutja, ki pa je včasih preveč hoteno, da bi nas zajelo popolnoma. Vendar je zbral v knjigi »Svetle samote« leta 1932. iz svoje dotedanje pesniške žetve umetniško dragocene stvaritve, ki ga razodevajo v celoti. (Se nadaljuje.)

„MOJA AMERIKA“

LOUIS ADAMIČ

»Moja Amerika« je ena najbolj zanimivih knjig, kar jih je bilo napisanih nemara zadnje desetletje, zanimiva seveda predvsem za Ameriko. Toda Amerika je prav pred kratkim pokazala, da je Evropi blizu in da more odločilno vplivati nanjo, zato je tudi za Evropejce zanimivo, kako se razvija, kaj misli Amerika. Za nas je seveda knjiga še posebno zanimiva, ker jo je napisal Amerikanec slovenskega rodu. Knjiga daje portrete Adamičevih znancev in prijateljev, ki se mu zde kakorkoli značilni ali važni za Ameriko, med njimi znamenitih umetnikov, socialnih in kulturnih delavcev, politikov itd. V nekaj poglavjih obravnava svojo vrnitev v domovino. Obširno obravnava problem ameriških vseljencev in njih otrok. Prav tako obširno govori o veliki krizi v Ameriki in o delavcih in delavskih organizacijah ter konča s stališčem, ki ga bo po njegovem mnenju zavzela Amerika v svetovni politiki. O knjigi bomo še poročali. (O p. p r e v.)

ČE JE ČLOVEK IZ DVEH SVETOV...

Ko je izšla knjiga »The Native's Return«, mi je knjižni kritik newyorške »Herald-Tribune«, Lewis Gannett, večkrat rekel, da ne more verjeti, da bi bil kak kraj tako lep, kakor sem opisal svojo rodno Kranjsko; in poleti 1935 sta on in njegova prav tako skeptična žena Ruth odpotovala, da me »kontrolirata«. Ko sta se vrnila v New York, se je obrnila njuna kritika v nasprotno smer: premalo sem bil povedal o pokrajinski lepoti Kranjske in ljubeznivosti ljudi, Slovencev, ki v njej prebivajo!... Naj si bo to kakor koli, mislim, da je bilo to, kar sem povedal o svoji stari domovini, resnica; toda ne vsa resnica v vseh ozirih in vseh podrobnostih. Podal sem svoje vtise o Kranjski le za čas prvih štirih tednov po svojem povratku, od srede maja do srede junija, v času, ko se vsaka dežela pokaže z najlepše strani, ne le pokrajinsko, temveč tudi psihološko in duhovno: človeško. Nisem povedal, kaj se je dogajalo pozneje z mano oziroma v zvezi z mano.

PREGLED SLOVENSKE LITERATURE OD LETA 1918 DO 1938

ANTON OCVRK

Skoraj istočasno kakor v poeziji se je uveljavil ekspresionizem tudi v slovenski povojni prozi, dasi ne tako učinkovito in prepričevalno. Izrazita snovnost epskega oblikovanja je že sama po sebi manj dostopna za subjektivistično obravnavanje kakor pa čustvena egocentričnost lirične izpovedi. V območju romana in novele se seveda nikakor ne more do dna izživeti težnja po nadtvarnem ali celo duhovno-mističnem prikazovanju sveta in človeka. Ekspresionistični epski umotvori razodevajo namreč v vsem obsegu nesoglasje med realnostjo, iz katere zajemajo svoje gradivo, osebe in dogajanje, in nadtvarnostjo, kamor skušajo prenesti življenje, ki ga oblikujejo. Razkol med snovnostjo in duhovnostjo pa je zlasti očit tedaj, kadar skuša pisatelj vdahniti snovi, ki jo obravnava, zagonetnost onstranskih skrivnosti, ali pa jo izobličiti povsem iz svoje, skrajno subjektivistične »resničnosti«. Ekspresionizem si je prizadeval pri nas ustvariti tudi nov, svojemu pogledu na svet skladen pesniški izraz in formo ter se po tej poti zasidrati. Toda le malo-kdaj se je pripovedniku res posrečilo združiti svoje idejne zamisli s snovnimi in stilnimi prvinami lastnega načina izražanja v skladno celoto; kaj pogosto se mu je namreč umotvor razdrobil v pestre drobce, v liristične, mistično-vizionarne odtenke (n. pr. Pregelj), v globokoumno razglabljanje, ali pa celo v mozaičnost, ki ne more učinkovati elementarno-enovito in epsko plastično. V nemali meri pa se je slovenski ekspresionizem izživil tudi v skorajda boleznem iskanju stilističnih duhovitosti, presenetljivosti, težko razvozljive simbolike, v napornem poudarjanju skrajno osebnih vizij, zdvajanj, groz in notranje breztalnosti. Spričo tega se pač ni mogel povzpeti do res monumentalnega pripovednega dela, do velike umetniške izpovedi v prozi, ampak se je pretežno izživil v krajših delih, ki se dajo subjektivneje oblikovati kakor pa široke epske zasnove.

Umetniško najpomembnejši predstavnik ekspresionizma je Ivan Pregelj. Njegovi pisateljski začetki segajo že v predvojno dobo, vendar je dozorel do svojstvenega sloga šele v minulem desetletju. Že v snovno in vsebinsko široko zasnovanih »Tolmincih« (izšli so leta 1915.), zapažamo nagnjenje v subjektivnejše pripovedno ustvarjanje. Poglobil in do skrajnih možnosti pa ga je izvedel šele leta 1920. v svoji najbolj dovršeni povesti »Plebanus Joannes«. S »Tolminci« se je Pregelj krajevno zasidral in časovno omejil, z njimi je odkril poseben vonj svoje rodne tolminske zemlje in tipiko njenih ljudi, obenem pa je tudi spočel svojo najbolj priljubljeno pripovedno snov. V naslednjih letih je ustvaril v novi smeri niz povesti, zgodb in novel od »Bogovca Jerneja« (1923), »Zgodb zdravnika Muznika« (1923) mimo »šmonce« (1924) in »Osmero pesmi« (1926) do »Usáhlo vrelo« (1929), izobličil tipično liristično »žalostno igro« v ekspresionističnem stilu »Azazel« (1921), baročno dramo »Salve, virgo Catharina« (1928) in objavil še množico črtic, literarnih osnutkov in misli. Izven okvira literarno-umetniških namenov pa je nastala njegova ljudska povest, ki jo predstavljajo zgodbe »Peter Pavel Glavar« (1922), »Božji mejniki« (1925), »Umreti nočejo« (1930) i. dr. Pregljevo bogato pripovedno delo kaže pisatelja, ki je razkril mnogo kaotičnih globin religioznega vernika, razdvojenega v samem sebi, v neprestani borbi med telesnostjo in duhovnostjo, kakor priča »Plebanus Joannes«. Pregelj ne zajema snovi neposredno iz življenja, se ne utaplja v problematiko današnje dobe, ampak

se najraje zateka v preteklost, ki jo podaja skrajno subjektivno in močno artistično. Osebe v njegovih povestih ne žive v realnem življenju, sredi objektivnih predmetov in stvari, ampak so iztrgane iz njega in pomaknjene v ekstatično poduhovljenost, kjer se razbolevajo v vizijah, trpkih samogovorih, duševni otožnosti. Osrednji problem Pregljevih najmočnejših stvaritev tvori etični razkol v človeku-verniku med čutnostjo in svetostjo v sebi, borba med zlim in božjim v njem, nemirno nihanje med telesnimi goni in religiozno spiritualnostjo. Svojevrsten je predvsem Pregljev slog, način, kako ekspresivno pripoveduje. S to platjo svoje umetnosti je v nemali meri vplival na mlajši rod v obdobju od leta 1920. do 1928., zlasti na »dominsvetovce«. Pregelj je v svojem razvoju preživel različne stile in se naposled dokopal do močno svojstvenega izraza, do nekake poduhovljene proze. Za njegovo epsko oblikovanje je značilna težnja po stilistični zapletenosti, baročni bujnosti, eklektični natrpanosti, kar neredko utruja. Zanimivo je, da se je oklenil historičnih snovi in skušal v občutju in besedju močno subjektivno podoživeti preteklost. Pripovedno najmočnejši je Pregelj, kadar se liristično razgiblje, posebno pa še, ko riše pokrajino, ki jo ljubi elementarno. »Izbrani spisi« predstavljajo pomemben izbor iz njegove umetnosti.

S Pregljem je dosegel slovenski ekspresionizem svoj višek, z njim se je dejansko tudi izživel. Iz modernega sloga in občutja pa sta se med mladimi razvila vsak v svojo smer Miran Jarc in Slavko Grum. Dasi sta oba izšla iz povojnega ekspresionizma, iz zanositega iskanja novih umetniških poti, vendar zrealita v svojih značilnejših delih že rahel prehod iz doslednega subjektivizma v stvarnejšo epsko zasnovo. Miran Jarc je objavil mimo večjega števila krajših, pretežno s trpko meditativnostjo prepojenih črtic in novel, ki so raztresene po »Ljubljanskem Zvonu« in »Domu in svetu«, še dva širša teksta: roman »Novo mesto« (1932) in povest »Črna roža« (LZ, 1934). V »Novem mestu« je skušal v zelo subjektivno poudarjenem pripovedovanju, prepletenem z razmišljanji in lirističnimi opisi, čim pristneje ponazoriti svoje duševno dozorevanje v mladosti, borbe s samim seboj, spoznanja in dognanja; v »Črni roži« pa je segel po nekoliko objektivnejši snovi in skušal orisati temne poteze sodobne družbe. — Povsem svojevrstna postava ob Miranu Jarcu je Slavko Grum, čigar življenjska problematika je morda ožja, a zato učinkovitejša. Iz prvih meditativno ekspresnih črtic (»Solza«, »Izgubljeni sin«, »Spomladi«, »Maj v vazi« itd.) se je nagnil v prikazovanje fantastično boleznega življenja duševno razklanih in bolnih ter v slikanje psihičnih tegob in čustvenih izrednosti (n. pr. »A. Ignatius Singbein«, LZ, 1926, »Lastni portret«, »Čakajoči« LZ 1930; »Ljubezen v podstrešju«, LZ 1934 itd.), kar je do viška izvedel pač najbolj v svoji drami »Dogošek v mestu Gogi«. — Povsem druga narava mimo teh dveh je Ludvik Mrzel, ki je v bistvu zrasel iz Cankarjeve umetnosti, a našel svojo vsebino in obliko. Knjiga »Luči ob cesti« obsega drobne črtice, polne mehke refleksivnosti, trpke otožnosti, pesimističnega zdvajanja nad samim seboj in svetom, neutešenega sočustvovanja z ljudmi in predmeti. Pretežno dojmijo te njegove stvaritve kot pesmi v prozi, saj so vzniknile iz skrajno subjektivne elegičnosti, ki se ne more zasidрати v realnem življenju. Vse te lastnosti njegove osebnosti so vidne tudi v njegovem najnovejšem delu »Bog v Trbovljah«. — Med mladimi Mrzelove in Kresalove generacije se je iz ekspresionističnih osnov razvil v nekakšen poetični realizem Bogomir Magajna. V svojih prvih novelah se je prerad razblinil v sentimentalno neizrazitost, ki čudno prepleta tudi njegova najnovejša dela, dasi so realneje zasnovana. Poleg zbirke »Primorskih novel« (1930) in knjige krajših tvorb »Bratje in sestre« (1932) se je razvil v širši epski tekst s povestjo »Gornje mesto« (1932). Povsod pri njem odkriješ

nesoglasje med epskimi prvinami pripovedovanja in subjektivističnim poduhovljenjem oseb, ki žive pač bolj v nekem imaginarnem svetu kakor pa v dejanski resničnosti, kar učinkuje neredko izumetničeno in narejeno. — Pod vtisom slovenskega povojnega modernizma se je izoblikoval Magajni kaj malo soroden pripovednik *M a k s o š n u d e r l*. V knjigi »Človek iz samote« je zbral leta 1929. devet novel, ki izpričujejo borbo med realistično zasnovo zgodbe in modernistično stilno maniro. Te poteze so vidne tudi v njegovem obširnejšem tekstu, v romanu »Izgubljena zemlja« (1934), dasi v njem večkrat prevlada stvarna problematika nad neepsko opisnostjo in meditacijo. Šnuderl je v tem delu načel zanimiv problem naše povojne zbežanosti in iskanja ter orisal dogajanje tistih let v našem obmejnem miljeju. Presubjektivno gledanje in pripovedovanje na nekaterih mestih kaj močno razkraja enotnost epskega prikazovanja.

Povojna modernistična navdušenost je spričo svoje snovne enoličnosti kaj kmalu splahnela. Z neizprosno nujnostjo pa se je začelo leta 1928. pojavljati prizadevanje po objektivnejši, predmetnejši prozi in drami. Nekakšen prehod v to smer tvori plodoviti pripovednik *F r a n c e B e v k*, čigar neumorna delavnost upravičeno preseneča. Bevk je prav za prav izšel iz predvojne nove romantike in Cankarjevega simbolizma. Toda neutajljiva problematika sodobnosti ga je krepko pritegnila nase. Liristične prvine se sicer še v mnogih njegovih delih prepletajo z realističnimi, vendar se jih je v zadnjih letih z uspehom otresel. Bevk je v bistvu polnokrven fabulist, pisatelj, ki ga snov zanima sama po sebi, najsi je še tako tuja njegovi naravi. Le tako je razumljivo, da se je lotil celo zgodovinskega gradiva, kakor pričajo dela »Umirajoči bog Triglav« (1930), »Človek proti človeku« (1930) in obsežna trilogija »Znamenja na nebu (I. »Krvavi jezdec«, II. »Škorpijoni zemlje«, III. »Črni bratje in sestre«; 1928—1929), v kateri slika s skoraj preromantično maniro in kolportažno tehniko trpljenje tlačanov na Tolminskem. Vsekako pristnejši in umetniško pomembnejši je Bevk, kadar načenja erotična vprašanja, ali ko s svojega vidika analizira meščansko družbo. V tem pogledu je poleg daljše novele »Muka gospe Vere« (»Dom in svet«, 1925) še prav posebno plastično izdelan roman »V zablodah«. Med njegove dovršene spise spadajo: »Vedomec« (1931), »Železna kača« (1932), »Veliki Tomaž« in »Ljudje pod Ōsolnikom«. Bevk je v pripovedovanju lagodno enostaven, skoraj ohlapen, redkokdaj te preseneti s kakšno stilno domislico ali izrazno novostjo. Njegovo psihološko slikanje človeške usode, zlasti ženske duševnosti, je kaj enostavno, čeprav ume pisatelj spretno poudarjati nasprotja med osebami. Prehlastno ustvarjanje gotovo razkraja njegove sicer zanimive epske zamisli.

(Slede opombe o uredniku revije. Op. ur.)

Ob predstavnikih povojnega ekspresionizma in drugih modernih smeri v prozi se v našo dobo uvrščajo še nekateri pomembni pripovedniki starejšega rodu. Pretežno so ostali zvesti svojim mladostnim literarnim idealom in se izživljajo kljub vsem novodobnim stilnim in idejnim izpremembam še danes v slogu in okusu svojih prvih del. Po pretežni večini spadajo seveda v okvir gibanj, ki so oblikovala slovensko misel in besedo v dvajsetih letih pred svetovno vojno, toda tudi naši sodobnosti so vtisnili pečat svojega duha, zato jih ne kaže prezreti.

Naturalistično dediščino je ohranil v naš čas *F r a n G o v e k a r* in to bolj v načinu pripovedovanja kakor pa v snovi, ideji in gradbi dela. »Svitanje« (1919) in »Olga« ga kažeta v zaključni stopnji njegovega razvoja in sicer v prehodu iz prvotne usmerjenosti — iz borbenega novostrujarstva izza nastopa prve »moderne« ob koncu 19. stoletja — v fabulativno lagodni, snovno idealistični način prikazovanja družbe, sveta in socialnega okolja. — Jedrnat

stvarni realizem zrcali v svojih novejših spisih F. S. Finžgar, on je najbližji zdravi, sočni ljudski povesti. Mimo krajših stvari v »Domu in svetu« (»Polom«, 1919; »Tri črne žene«, 1924; »Gospod« 1925 itd.) je objavil v »Slovenskih večernicah« zlasti zanimivo delo »Strici« (1927), v katerem se zrcalijo vse značilnosti njegovega sloga in pripovedne tehnike. Pri Finžgarju se na nevsiljiv način spaja idealizem njegovega pojmovanja sveta in življenja s svežo, lapidarno realistiko opisovanja in podajanja. — Tudi Ivo Šorli se je izza svetovne vojne vidno literarno udejstvoval s svojim nekako kvazi-naturalističnim načinom ustvarjanja. Od povesti »Sorodstvo v prvem členu« mimo daljšega teksta »Gospa Silvija« (LZ, 1920) in novele »Golobovi« je v svoji pripovedni smeri izoblikoval roman »Zadnji val«, ki ga v nekem pogledu označuje v celoti. Šorli kaže pač izrazitejši smisel za fabuliranje kakor pa za psihološko analizo oseb in družbe, ki jo prikazuje. V lagodno kramlajočem slogu so zasnovane tudi njegove krajše »Zgodbe o nekaterih krščanskih čednostih in nečednostih« (LZ, 1921). — S seksualnimi vprašanji meščanske družbe se ukvarja Alojz Kraigher v romanu »Mlada ljubezen« (LZ, 1917 in 1918, v knjigi 1923) in sicer na osnovi fiziološko-medicinskih spoznav, kar priča, da je avtor tudi v tem pogledu najbližji naturalistični literarni konceptiji. Kljub večkrat predolgoveznemu razglabljanju o spolnih gonih ume pisatelj spretno podati milje, plastično razgibavati dogajanje, dasi se mu nekajkrat notranje občutno prelomi. Toda »Mlada ljubezen« predstavlja mimo par krajših zasnutkov le del njegove povojne tvornosti. — Humoristična plat sodobne družbe in življenja je zanimala Frana Milčinskega, čigar Fridolin Žolna je svojevrsten človeški tip. Izza leta 1918. je Milčinski izdal več zbirk črtic — »Drobiž«, »Gospod Fr. Žolna in njegova družina«, »Dvanajst kratkočasnih zgodbic« itd. — v njih globokoumno kaže smešne plati socialnih uredb in pojavov. Njegova ironija je prej trpko-grenka kakor pa zgolj zabavno-zasmehljiva, kar je za pisatelja še prav posebno značilno. Kljub snovnemu in stilnemu naturalizmu pa se je Milčinski povzpel tudi do pravičijnih zgodb, kjer je prepričljivo uspel. — Med slovenskimi pripovedniki, ki so začeli ustvarjati v prvem desetletju našega stoletja, se je razvil do močnega epskega oblikovalca Vladimir Levstik. Zlasti učinkovito stvarjen, klen, notranje dograjen je njegov pripovedni slog, s katerim ume točno označiti vse odtenke svojih misli in plastično orisati svoje osebe. Z »Gadjim gnezdrom« (1918) in »Zapiski Tine Gramonove« (1919) je ustvaril dvoje literarno pomembnih del, ki pričata o njegovi kreativni sili in ga uvrščata med polnokrvne realiste. Pri nekaterih drugih delih, tako posebno v povesti »Pravica kladiva« (1926), pa se je strastno usmeril v idejno borbenost, kar mu je umetniško škodilo. Poleg tega je Levstik ustvaril še več pripovednih umotvorov, ki so raztreseni po revijah, predvsem po »Ljubljanskem Zvonu« (»Rdeči Volk in Minehaha«, 1924; »Hilarij Pernat« 1926 in 1927). V njih se razodeva krepka realistična tehnika, smisel za snov in zgodbo a tudi dar za svežo in jasno oznako oseb. — Ob Vladimira Levstika se uvršča Anton Novčan s kmečko zgodbo in dramo. Leta 1923. je izdal deset novel v knjigi z naslovom »Samosilnik«. V njih je izpričal svoj stvarni pogled na svet, a tudi nadarjenost za zanimivo prikazovanje življenja. — Psihološko novelo je skušal uveljaviti v »Domu in svetu« Narte Velikonja v slogu, ki ga je izoblikoval pod vplivom moderne. Mimo večjega števila krajših tekstov (»Tri gracije«, »Sirote«, »Dražba«, »Skrivnost« itd.) pa je ustvaril v bolj realistični smeri zanimivo ljudsko povest »Višarska polena« (1928). Dvanajst novel, ki po večini govore o otroškem svetu in življenju, je zbral leta 1931. v knjigo »Otroci«. Mnoge med njimi so podane stvarno in ne utrujajo z narejeno osladnostjo.

Medtem ko se je ekspresionizem izza leta 1928. začel razkrajati, se je v najmlajšem pokolenju polagoma pričelo pojavljati prizadevanje po predmetnejšem pripovednem izrazu, po stvarnejšem oblikovanju življenja. Preenostranski, v subjektivni kaos zamaknjeni modernizem se je moral docela umakniti živim problemom neposredne sedanjosti. Značilen pojav tega preobrata predstavlja knjiga »Sedem mladih slovenskih pisateljev« (1930), v kateri so nastopili M. Javornik, R. Kresal, M. Kranjec, J. Kranjc, I. Grahor, M. Ovsenak in P. Kovač. Zbirka izpričuje, da se je najmlajši rod dokončno otrešel povojnega idealističnega solipsizma in se usmeril v novo, socialno stvarnost, v doumevanje tega, kar je v tesni zvezi z vitalnimi vprašanji današnjega človeka. V naslednjih letih se je jasno pokazalo, da je ta smer razgibala sodobno slovensko ustvarjanje.

Najmočnejši pripovednik mlade generacije je pač Miško Kranjec, tako po umetniškem oblikovanju življenja kakor po polnokrvni epski zasnovi in vsebinski realnosti dogajanja. Od »Težakov« mimo »Predmestja«, »Življenja«, »Sreče na vasi«, »Pesmi ceste« in »Treh novel«, knjig, ki dokazujejo bogato tvornost in krepko invencijo, se je razvil do obsežnejšega teksta v delih »Os življenja«, »Prostor na soncu« in »Kapitanovi«. Njegovo pripovedovanje je sveže, polno pokrajinske sočnosti, saj neposredno zrcali tipično okolje njegovega domačega kraja Prekmurja, kmečko vaško življenje z vsemi socialnimi problemi in peripetijami. Spisi Miška Kranjca razodevajo pisatelja velike tvorne sile, globoko zakoreninjenega v zemlji, ki jo pesniško obliči, dobrega opazovalca, dasi manj razgibanega v podajanju psiholoških dogajanj v človeku in družbi, s katero je povezan. Liristični elementi tu in tam sicer še preraščajo njegovo pripovedovanje, toda ne tako močno, da bi njegove umotvore notranje razkrajali. Kljub enoličnosti v orisu oseb, kjub premajhni zgoščenosti v zapletanju in razpletanju dogajanja, kar je vidno zlasti v obsežnejših tekstih, kljub stilni in oblikovni neizčiščenosti, je Kranjec resničen epik, spreten pripovednik, umetniški oblikovalec življenja.

Mimo Mirka Javornika, ki je izdal kaj shematično povest »Črni breg« in zanimivo zamišljen potopis »Srečanje z nepoznanim«, so se uveljavili v sodobni prozi še Jože Kranjc z »Ljudmi s ceste«, Filip Kalan z zbirko novel »Pustolovci« in Ivan Potrč (»Sin«). Svojevrsten svet zrcali v svojih analitično-psiholoških novelah, prežetih s fabulativno izrednostjo in fantastiko Vladimir Bartol. Zbral jih je deloma v knjigi »Al Araf«, ki ga najjasneje kaže v njegovi miselnosti in vsebinski problematiki. Letos je izdal še roman »Alamut«, v njem se pogloblja v orientalsko vzdušje in rešuje s svojega vidika miselna, idejna in življenjska vprašanja naše dobe. — Povsem iz socialne problematike je zrasel Anton Ingolič, čigar obsežni roman »Lukarji« naturalistično zajema svojevrsten del naše zemlje in prikazuje vso zapletenost življenja na vasi v prvih letih izza svetovne vojne. Posebnost »Lukarjev« je tudi natančno popisovanje agrarne reforme, tedaj ekonomskega vprašanja, in sicer v tesni vzročni zvezi s človekom in vsemi njegovimi instinkti. Ingolič se kljub stilni neuravnovešenosti in psihološki enostavnosti med mladimi najbolj dosledno razvija v novo, stvarno kmečko povest, očiščeno vseh idealistično-romantičnih primesi in naivnosti. — Med revijalnimi pripovedniki, ki so nastopili v zadnjih letih, sta gotovo najmočnejša Ciril Kosmač in Prežihov Voranc. Medtem ko je prvi bližji lagodni novelski tehniki, izpričuje drugi nadarjenost za širšo epsko zasnovu. Kosmačevo nekam grenkobno občutje življenja se kaj močno razlikuje od Vorančeve elementarne povezanosti z zemljo in ljudmi, ki jih riše skoraj naturalistično objektivno.

Pomembno se je po svetovni vojni razvila tudi slovenska drama, dasi mnogo manj izrazito in uspešno kakor proza in lirika. Ta plat literarnega ustvarjanja je pri nas Slovencih pač najšibkejša kljub vsem naporom, da bi si ustvarili svoj odrski slog in besedo. Vsak poskus dramatično izobličiti slovenskega človeka se sprevrže pretežno v sentimentalno romantičnost in neživiljenjsko shematiko ali pa v drastično karikaturu. Kljub vsem pomanjkljivostim pa se je izza leta 1918. tudi v našem dramatičnem prizadevanju pojavilo nekaj del, ki pričajo, da so umetniško polnokrvni umotvori. V prvem desetletju po svetovni vojni se je skušal v naši dramatiki predvsem uveljaviti ekspresionizem, a je neizmerno manj uspel kakor v pesmi in prozi. Odrski element zahteva namreč še več realnega vzdušja, še več dogajanja kakor druge pesniške vrste, zato je v njej vsaka abstrakcija neučinkovita. Iz mistično-subjektivističnega občutja sveta in človeka se je v tej skrajno-idealistični smeri porodila Pregljeva 'žalna igra' »Azazel«. Pesnik je v njej sicer razodel velik smisel za ritmično prozo in ekspresivni lirizem, a kaj neznatno odrsko tehniko in dramatično razgibanost. Občutno tudi moti iz literature eklektično podoživeti snovni eksotizem, ki s svojo osladno nabreklostjo v izrazu prej odbija kakor pa preseneča. — Manjše poskuse v stilu novega pesniškega oblikovanja zasledimo tudi pri Miranu Jarcu, čigar dramatični odlomki (»Vergerij«, »Izgon iz raja«, »Klic iz grobnice« itd.), objavljeni v revijah, so prav za prav meditacije v obliki dialoga. — Najbolj je v novem stilu uspel pač Slavko Grum s svojo psihoanalitično igro »Dogodek v mestu Gogi«. Snov zanjo je zajel iz Zolaja, a jo svojstveno preobličil v slogu modernistične literarne smeri. V tej drami prikazuje Grum moreče vzdušje ozkega malomestnega miljeja, vso patološko grozo zatrtih erotičnih strasti njegovih prebivalcev, kako napeto pričakujejo dogodka, ki naj bi jih sprostil, a pri tem okrnevajo v sebi kakor brezkrvne lutke. — Med razne poskuse poduhovljenega podajanja življenja moramo uvrstiti še Stantetovo »dramatično pesem« »Mlada Breda« (DS, 1925) in Reharjev misterij »Učlovečenje«. Osebe v tem delu se gibljejo v popolnoma brezdušnem prostoru gole abstrakcije in se samo monologično izpovedujejo. Vsekako realnejši in življenjsko pristnejši je Makso Šnuderl v »Pravljici o rajski ptici«, ki pa je dramatično kljub vsemu še premalo prepričljivo delo. — Povsem drugačen je bil leta 1930. umrli dramatik Anton Leskovec. V vseh treh njegovih igrah — »Jurij Plevnar«, »Kraljčina Haris«, »Dva bregova« — čutiš, kako se pisatelj bori za nov, skladnejši dramatični izraz, kako bi se rad izmotal iz modernistične stilne nabreklosti in eksotizma v stvarnejši način oblikovanja in objektivnejšo življenjsko problematiko.

Med predstavniki predvojne generacije se je do pomembne umetniške višine dvignil Oton Župančič s tragedijo »Veronika Deseniška«. To historično snov je zajel prav za prav simbolistično, tako da se dogajanje v marsikaterem pogledu odmika odrski učinkovitosti in izzveneva lirsko, vendar so nekateri prizori dramatično mogočno zasnovani. Isti problem celjske preteklosti je obdelal tudi Novačan v drami »Herman Celjski«. V njej je hotel ob Župančičevi umetnini podati svoje, mnogo bolj realno pojmovanje celjske tragedije. Delo mu je uspelo odrsko, ker je pač stvarneje zamišljeno, idejno pa je kljub vsem avtorjevim odlikam preveč zidealizirano. — Iz naturalističnih osnov je vzniknilo dramatično oblikovanje Alojza Kraigherja v »Umetnikovi trilogiji« in igri »Na fronti sestre Žive«. Erotični problem tvori središče in os vsega dogajanja, ki je prepričljivo zlasti tedaj, kadar ni enostransko vsiljivo. Mimo Golie, čigar »Kulturna prireditel v črni mlaki« drastično ironizira naš milje, Cv. Golarja z »Vdovo Rošlinko«, ki je vzbudila več pozornosti kakor jo dejansko zasluži, tvori nekakšen prehod v povojno moderno Stanko

Majcen z dramo »Kasija« (1919), s sanjsko igro »Dediči nebeškega kraljestva« (DS, 1920) in »Apokalipso« (DS, 1923). Dejanje njegovih snovno zanimivih del je sicer premalo napeto, vendar razodeva dramatik močan čut za stopnjevanje prizorov in smisel za karakteristiko oseb. — V stilu zidealiziranega realizma so koncipirane igre A. Remca (»Magda«) in Jalna (»Srenja«, »Dom« itd.), medtem ko je Angelo Cerkvenc stvarnejši (»V vrtincu«, »Greh«).

Med mlajšimi dramatikami se je mimo Bartola (»Lopez«), Jožeta Kranjca, čigar komedija »Direktor Čampa« je vžgala, Vombegarja (»Voda«), Jaka Žigona (»Če se utrga oblak«) in še nekaterih drugih povzpел do umetniške prepričljivosti zlasti Bratko Kreft. Njegove drame »Celjski grofje«, »Malomeščani«, »Velika puntarija« zgovorno dokazujejo, da je njegov dialog stvaren, idejno jassen in odrsko učinkovit. V Kreftu nam zori dramatik velikega obsega in pomembnosti. Njegovo vsestransko delovanje tako v eseju, razpravi, potopisu, kakor tudi v prozi kaže miselno enotno usmerjenega ustvarjalca, ki je v okviru svojega svetovnega nazora tudi idejno borben. — Med najmlajšimi se je uveljavil tudi sodobno razgibani esejist Iv o Brnčič z rezko naturalistično analizo današnje družbe, dramo »Med štirimi stenami«.

Slovensko povojno ustvarjanje kaže zanimivo sliko živahnega prelivanja tokov, stilov in idej. Odmik od subjektivističnega ekspresionizma, ki se je izvršil prav v zadnjem desetletju, je privedel današnjega pripovednika in dramatika do neposrednega življenja in stvarnosti. Razen tega mu je razkril bogato tematiko, pereča socialna vprašanja, važna idejna trenja, vso pestro mnogoličnost eminentno vitalnih problemov. S tem, da se je odpovedal subjektivističnemu individualizmu, se je z neutajljivim uspehom približal človeku in družbi. Razvoj v to smer nove stvarnosti je neutajljiv in za naše ustvarjanje umetniško brez dvoma izredno pomemben.

KNJIŽNI TRG IN POMIŠLJAJI

Nova avstrijska zgodovina in stara avstrijska vprašanja. Med najsumljivejšimi znaki težke bolezni, ki so se pojavili na stari monarhiji v zadnjih desetletjih njenega obstanka, je bilo brez sumnje dejstvo, da baš ta narod, ki se je neprestano hvalisal, da je ustvaril Avstrijo, ni čutil več potrebe, da bi ji napisal zgodovino, ki bi odgovarjala njenemu pomenu. Ravnodušnost za njeno usodo je bila tolika, da se je polastila celo šole.

Kdor se je šolal v Gradcu ali enem drugih središč nemškega nacionalizma, ni izvedel nič o brezprimernih težavah avstrijskega problema, temveč je zapuščal srednjo šolo s poraznim občutkom, da je Avstrija stoletja in stoletja tavalas skozi svetovno zgodovino brez mozga. Često je zgodovinski pouk vzgajal učenca — in pisec slavne knjige »Mein Kampf« hvali zaradi tega svojega učitelja v Linzu kot posebno zaslužnega — naravnost »za sovražnika države, katere vladarski dom je tako nesrečno vplival na usodo (nemškega) naroda«. Šele, ko se je v obupu povojnih let začelo svitati tudi najnedolžnejši duši, da je bila Avstrija vendar več nego vsota bogatih dot, ki so jih Habsburžani bili priženili, je naposled prišel čas za revizijo cele avstrijske zgodovine.

Med njenimi najdragocenejšimi plodovi je popolnoma predelana izdaja Mayerjeve »Geschichte Österreichs«, ki je izšla v dunajski založbi Braumüller pod naslovom »Geschichte und Kulturleben Deutschösterreichs«. Prvi zvezek